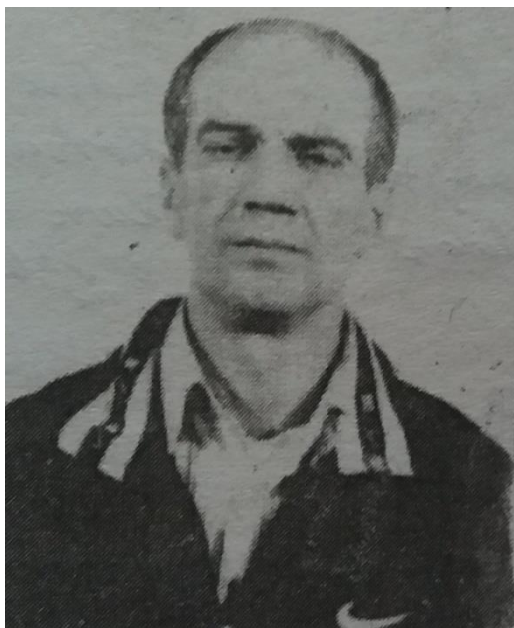

SHABAN ÇUPI:
KËNGË BURGU
NISH
1999-2000

Parathënie

Burgu është vendi, ku pushtuesi serb synonte që të burgosurin shqiptar ta shkatërronte fizikisht dhe psiqikisht. Synonte ta shndërroj në një kufomë të gjallë që të mos i vyente më as familjes së tij.

Nga të dhënat zyrtare të Shoqatës së të Burgosurve Politikë të Kosovës, bëhet e ditur se ndaj shqiptarëve në ish Jugosllavi, janë shqiptuar 666 shekuj burg, duke burgosur mijëra djem e vasha shqiptare.

Historia e burgjeve në serbo-sllavi është një temë e thellë dhe meriton një trajtim të veçantë nga historianët, por kësaj radhe po shkoqisim vetëm dy elemente, vetëm dy relikte të rëndësishme të nxjerrura nga burgu i Nishit:

1. Një tekst kënge shkruar në mbështjellëse të cigareve, dhe
2. Një fotografi burgu të gjetur në mbeturinat e arkivit të djegur në Nish të Serbisë.

Historiku i një kënge nga burgu i Nishit

Fillimisht, cila ishte rruga e autorit të shkrimit?

Arrestohem nga forcat pushtuese serbe më 16 mars 1999. Arrestohem në rrethana lufte në mëngjesin e hershëm, në malet e Kodrës së Staneve të fshatit Vërtomicë. Duke iu referuar shënimeve zyrtare të OSBE-së, në rrethimin e fshatit Paldenicë, morën pjesë rreth 300 forca policoro-ushtarake, me maska e pa maska me tankse e autoblanda dhe për këtë rrethim fshati, forcat serbe kishin bërë edhe një plan të gjërë operativ.

Meqë fshati rrethohet në shkallë të gjërë, më futën brenda rrethit dhe forcat pushtuese serbe arritën të më arrestojnë. Pas arrestimit, duarlidhur kaloj nëpër vijën: Kodra e Staneve, Shkolla e Vjetër, Lagja e Ramukëve, (këtu kishte qenë qendra komanduese e aksionit) Paranisë, Uji i Thartë, Kashan. Në Kashan me një kamion sollën edhe 20 bashkëfshatarë të tjerë, ndërsa mbi 50 të tjerë i kishin liruar te kazerma ushtarake në Han të Elezit. Pasi më fusin në kamion, nga Kashani na dërgojnë në stacionin policor në Ferizaj. Atje më mbajnë në hetime për katër ditë me radhë, duke përdorur mjete të ndryshme dhune e mbi të gjitha

elektroshokun. Të arrestuarit e tjerë, pas një nate i lirojnë, ndërsa unë mbeta në arrest të mëtejshëm. Nga Ferizaj më dërgojnë në burgun e Prishtinës në dhomën numër 4 dhe aty qëndroj deri më 29 mars 1999 i shoqëruar me një spiun të UDB-së i cili natyrisht u prezantua rrejshëm si Arbeni. Pasiqë me datën 28 mars 1999 në mbrëmje, një raketë e NATO-s goditi objektet për rreth burgut, dhe nga kjo goditje u thyen edhe xhamat e qelive, të nesërmen në mëngjes nga burgu i Prishtinës më transferojnë në Burgun e Lypjanit i cili ishte shndërruar në kamp. Në Lypjan qëndroj një muaj ditë deri më 30 prill të vitit 1999. Nga Lypjani, më 30 prill të atij viti, më dërgojnë në burgun e Dubravës, në Pavijonin „B” kati i dytë majtas dhe atje, pasi e përjetoj edhe masakrën e këtij burgu ndaj të burgosurve shqiptarë (nga 19 maji e deri më 24 maj 1999) ku u vranë 117 shokë të burgosur e mbi 300 të plagosur, bashkë me shokët e tjerë që mbetëm gjallë më transferojnë sërish në burgun e Lypjanit. Në burgun e Lypjanit qëndroj nga 24 maji e deri më 10 qershor 1999 dhe nga kjo datë, pas marrëveshjes tekniko-ushtarake të Kumanovës, si pengje lufte na transferojnë bashkë me shokë të tjerë në Serbi më saktë në burgun e Nishit dhe atje qëndroj deri më 10 gusht të vitit 2000. Shokët e tjerë

i transferojnë në Mitrovicë të Sremit, CZ të Beogradit në Pozharevcë e Prokupje të Serbisë. Secili burg ishte më tmerr se tjetri, por kjo nuk është tema që po trajtojmë.

Pamje nga ambalazhi i cigareve „Boss” ku shkrova këngën që po trajtojmë

Mbijetesa në burgun e Nishit

Krahas dhunës në Kosovë, e tanimë edhe në burgun e Nishit, torturë në vete ishte edhe uria. Uria si në burgjet e Kosovës, vazhdoi edhe në burgun e Nishit. Trupi kishte kohë që në vend të bukës „hante” vetveten. Shtjerruan kripërat, mineralet, albuminat dhe rezervat tjera të organizmit. Mbetëm asht e lëkurë. Nuk kishim as shtrojë e as mbulojë. Fillimisht flinim në dysheme. Kah fundi i korrikut, arriti të na zbuloj Kryqi i Kuq Ndërkombëtarë dhe për çdo të burgosur solli nga dy pako cigare LM. E mira e kësaj pune ishte se Kryqi i Kuq mori emrat tanë dhe i kishte publikuar në gazetatat ditore në Kosovë, ku edhe familja për herë të parë kupton se jam gjallë, por në burgun e Nishit. Me daljen e emrave tonë në gazeta në Kosovë, familjet organizohen dhe nëpërmjet Preshevës, ku edhe buanin një natë në familjet shqiptare, me ndihmën e preshevarëve arritën të na e hapnin derën e burgjeve dhe të vizitonin të dashurit e tyre. Sakrifika e nënave ishte e madhe dhe historike pasi që këmbë burri në atë kohë nuk mundte të kalonte në Serbi sepse arrestoheshin. Ne me shumë të drejtë, sakrificën e më të dashurve tanë i quajtëm „Brigada e Nënave” dhe këtë epitet e

meritonin në të gjitha mënyrat. Mbaj mend se nënat e para që shpërthyen kufirin që ruhej me tanksa e topa, ishte nëna e Liburn Aliut, Avni Klinakut dhe e Dilber Bekës. Këto nëna zemërbardha ishin pararoja e Brigadës së Nënave qëndrestare. Ato bënë shumë për ne. Unë vizitën e parë nga gruaja arrita ta kem nga fundi i tetorit 1999. Ishte kontakti i parë me familjen që nga dita e arrestimit më 16 mars 1999. Me shpërthimin e vizitave arritëm ta shuanim pjesërishtë edhe urinë. Sasia e ushqimit që na e sjellnin familjet në vizitë ishte e kufizuar, dhe e keqja tjetër ishte se gjysmën e ushqimit na e merrnin gardianët serb. Krahës urisë, nuk mungonin torturat fizike. Ato ishin të shpeshta, por edhe më të shpeshta bëheshin kur e kujtonin se përgjithmonë kanë humbur Kosovën. Kështu kaluan disa muaj, por tortura nuk na hiqej. Dikurë u lodhëm edhe ne, por u lodhën edhe ata dhe bënim përpjekje që jetën ta fusim disi në binarë. Meqë shtyp dhe libra në atë kohë nuk kishim, filluam të gjejmë mënyra mbijetese. Mjeti fillestar për të përballuar atë jetë të rëndë brenda mureve të burgut, ishte kënga me të cilën shquheshin të burgosurit: Enver Dugolli, Naim Lushi e Shefket Beqa. Brenda atyre rrethanave, arritëm të krijojmë edhe ndonjë poezi e tregim duke vënë në „skenë”

edhe pjesë humoristike ku „regjizori dhe skenaristi” i tyre ishte lufta, dhuna, përballja dhe copa e bukës, me të vetmin qëllim për të ringjallur trupin dhe shpirtin e të burgosurve nga tmerri që përjetuam në burgun e Dubravës. Të burgosurit ishin në depresione të ndryshme e të thella, pasi që shumë shokë ende nuk dinin për fatin e familjeve të tyre. Dhe jo vetëm kjo, shumë të burgosur ende në trup kishin copëza predhash dhe s`kishin si t`i hiqnin sepse jo vetëm që s`kishim mjek, por mjeku ishte shndërruar në xhandar dhe ai paraqiste rrezik për ne...

Ne të burgosurit e vjetër, që ishim për të dytën herë në burgje dhe me përvojë jo të vogël, meqë i dinim përmendësh poezitë nga shtypi ilegal i viteve të 80-ta, më saktë nga revista ilegale „Liria” për të ngritur moralin e të burgosurve u mësonim të tjerëve poezi të ndryshme, si:

Unë nuk ndjej vetmi,

Në terrin e qelisë,

Mua më shoqërojnë,

Këngët e Lirisë.

S`më mposhtin torturat,
Armiqë as tradhëtarë;
Luftëtar lirie jam unë,
Jam revolucionar.

Jo, s`pëkulem kurrë,
Para pranoj të vdes;
Shokët nuk i jap
Atdheun nuk e shes!

Njëmijë herë po të bie
Do të ngritem përsëri;
Sërish do të hidhem
Në luftë për liri.

Si dhe:

U ngrit në këmbë biri i Kosovës
Mitralozit iu hodh në grykë,

Ngriti grushtin para botës,

Rroftë Kosova-Republikë!

Hapi gjoksin para tankut,

Duke thirrur s`patëm frikë,

Tundi grushtin aeroplanit,

Rroftë Kosova-Republikë!

E burgosën e torturuan,

I thanë kurrë s`do të shohësh dritë;

Përsëri një fjalë dëgjuan,

Rroftë Kosova-Republikë!

Edhe trupin e dërmuar,

Copa- copë t` ma bani me thikë,

Në zemrën time do të gjeni të shkruar,

Rroftë Kosova-Republikë!

Duke vazhduar më tej me:

Kam parë birin e Kosovës,

Tanksit para si i doli,

Para grykës hapi gjoksin,

Sokëllinë si Mic Sokoli.

Kam parë djemtë e Kosovës

Si nga sytë nxjerrnin shkëndija;

Si vërsulen mbi mitraloza

Si dikur Selam Salaria.

Kam parë vajzat kosovare,

Kam parë nëna shamizeza;

Që i dilni në ballë dushmanit

Si Shotë Galica e Mine Peza...

E dimë armë barot ju keni

Ju ujqë të zi të Serbisë,

Por ne veshur kemi lindur

N`xhamadana të trimërisë...

Lapsat kimik (fishtat) na erdhën nga nënat, kurse në vend të fletave shfrytëzuam kutitë e cigareve, ashtu siç do ta shfrytëzoj edhe unë në shkrimin e tekstit të kësaj kënge që po e trajtojmë. Në këto rrethana dhe me të njejtat mjete të cigareve, arrita të mësoj edhe shumë fjalë të gjuhës angleze si mënyrë mbijetese. Fjalët i merrja nga shokët që dinin në shkallë të caktuar anglishten dhe pasi i shkruaja në ambalazhin e cigareve i mësoja përmendësh. Ishte e vetmja mënyrë për të shpëtuar intelektualisht, pasi që disa të burgosur kapitulluan mendërisht. Brigadën e Nënave e porositëm që bashkë me ushqimet e tjera të gatuanin ndonjë pite, por ta mbështjellnin me gazeta që kanë lajme për situatën në Kosovë dhe copën e gazetës ta lyenin me shumë vaj. Kur vinte vizita, pitja e larë në vaj më pak kontrollohej nga gardianët, kështu që ne merrnim copat e gazetës dhe pasi i ternim, lexonim për situatën në Kosovë. S`kishim mjete të tjera informimi. Kështu arritëm ta fusim brenda burgut edhe gazetën „Çlirimi”

Në rrjedhë të temës që po trajtojmë, mbaj mend, se në këto rrethana me „lapsin” e mendjes shkrova edhe disa vargje që i mbaj në memorien time edhe sot:

Kush po pret ulur në shkallë

Është një nënë shamibardhë;

E pret djalin që s`i ka ardhë

E ka në burg, s`din a e ka të gjallë...

Tekstin e këngës që po e trajtojmë është shkruar në muajin dhjetor të vitit 1999 në burgun e Nishit. E këndonim brenda mureve të dhomës së burgut. Mbaj mend se tekstin e sajë e mora nga Avni Klinaku, me të cilin kisha mbajtur edhe një pjesë nga burgu i parë, 1988, 1989 në Gurrakoc të Istogut.

Unë me shokët e mi, qëndronim në katin e tretë të burgut të Nishit. Mesa kujtoj ishte dhoma numër 17, e dyta për nga radha në anën e djathtë. Në këtë dhomë kam qëndruar me shumë shokë. Rreth katër muaj kam qëndruar edhe me Albin Kurtin, aktualisht kryeministër i Republikës së Kosovës. Shokë të tjerë që më kujtohen ishin: Sali Bytyçi, Avni Klinaku, Dilber Beka, Raif Çela, Gani Baliu, Hajdin Rama, Xhemal Alushani, Isak Hoti, Agim

Sylaj, Visar Ballovci, Shkëlzen Zariqi, Hasan Vrellaku, Bislim Zogaj, Mujë Prekupi, Nebi Tahiri, Shaban Beka, Valon Berisha, Sherif Berisha, Shefket Topojani, Sabedin Hasallari, Shefket Beqa, Xhevdet Guri, Luan e Bekim Mazreku, Shkelzen Zllanoga, studentët e Prizrenit si Nejazi Kryeziu, Defrim Rifaj, Bilbil Duraku e Haqif Ilazi, Maliq Shukolli, Asllan Selimi, Demir Limaj, Isak Shabani, Enver Dugolli, Besim Rama, Sadik Zeqiri, Liburn Aliu, Naim Lushi, Baki Namani, Hamit Buzhala, Gazmend Bytyçi, Ardian Haxhaj, Ukë Thaçi, Hydain Morina, Vebi Muharremi, të burgosurit e Gjakovës, të Suharekës, Pejës, Kabashët e Prizrenit, shumë shokë të Rahovecit, etj. Kati i tretë kishte rreth 250 shokë. Me të burgosur shqiptarë ishte edhe kati i dytë i burgut.

Tekstin kësaj kënge siç e thash e mora nga Avni Klinaku e që në fakt kjo këngë është e rapsodit Sali Mani nga Shqipëria, por më interesante është udhëtimi i gjatë i sajë. Ky tekst kënge më është kthyer pas njëzet viteve nga Vebi Muharremi i Drenocit të Rahovecit. Në rrethana burgu, kur arritëm të na vien edhe ndonjë libër, teksti i këngës ka mbetur në librin e Vebi Muharremit dhe meqë ai ka njohur shkrimin tim, tekstin origjinal ma ktheu

si një eksponat me shumë vlerë pas njëzet viteve dhe tani e ruaj si vlerë muzeale.

Shkrimet e fshehta me erë qelie, më së miri i ka shkruar kryengritësi i demonstratave të vitit 1981, Hydajet Hyseni, andaj sa për ilustrim i sjellim disa vargje të poezive të shumta të shkruara nga ai, por që na ndërlidhin me temën që po e trajtojmë:

Ti më erdhe papandehur,

Kënga ime e pranguar;

Njëzet vjet nuk jemi pjekur,

Njëzet shekuj të kam kërkuar.

Letër burgu, erë qelie,...

Kjo këngë i kushtohet Ali Pashë Gusion dhe luftërave të tij për mbrojtjen e viseve shqiptare në Mal të Zi, në kohën e Lidhjes së Prizrenit.

E këndonim brenda dhomës së burgut e cila fillimisht kishte rreth 50 të burgosur. E kur na i sollën krevatat dykatëshe kishte rreth 30 të burgosur. Më kujtohet se me sa ndjenja e këndonim gjithë këngën, e mbi të gjitha vargjet:

Për shqiptarët koha rrjedh

Pa liri, pa dritë pa diell...

Si dhe:

Gjergj Eleza ma nuk ka

Ali Pasha s`lindin ma.

Si dhe pjesën tjetër:

Tash një shekull n` Plavë të Gusisë

Nuk janë hjekë rrobat e zizë

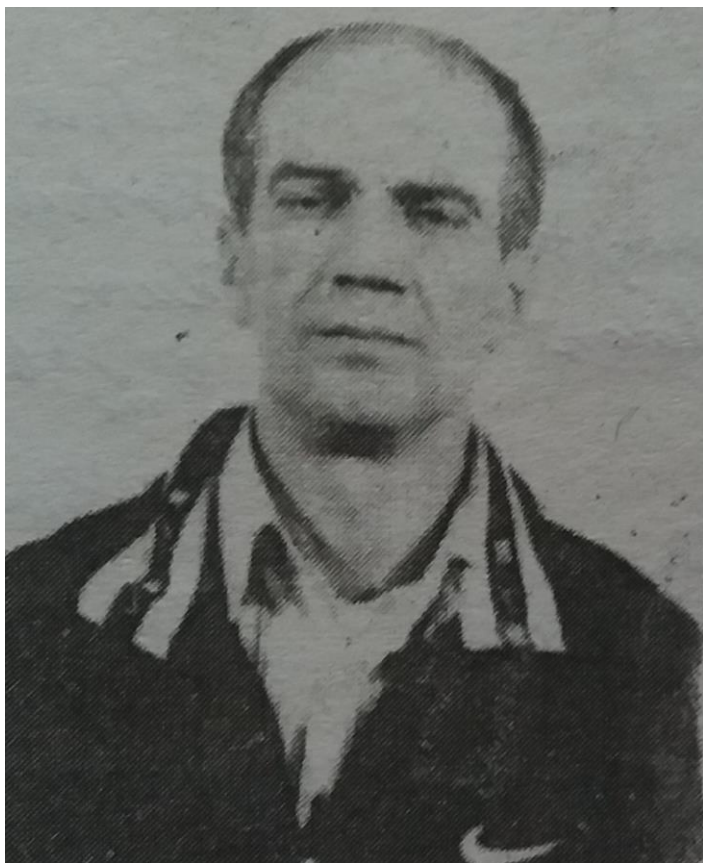
Kur Evropa preu Shipnin

Plavë, Gusisë ia vodh lirinë...

Ky është një pjesë e objektit të burgut të Nishit ku kemi qëndruar në të burgosurit politik në vitin 1999-2000 si pengje lufte. Kati i tretë i burgut, aty ku është shigjeta ishte edhe dhoma ime e burgut.

Historiku i fotografisë nga burgu i Nishit

Kjo fotografi është bërë në burgun e Nishit në majin e vitit 2000 në Pavijonin e „Bjella Kuçës”. Fotografia është bërë nga organet zyrtare të burgut për dosjen e të burgosurit, derisa ishim si pengje lufte në Serbi.

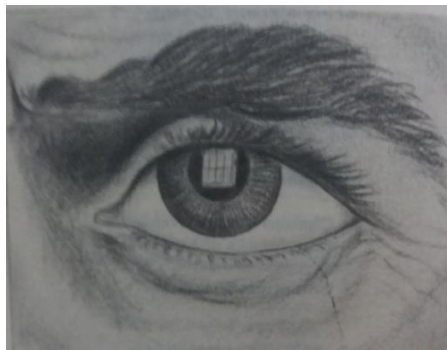
Meqë është e veçantë dhe dallon nga të gjitha fotografitë e tjera, kjo fotografi ka një vlerë historike, sepse edhe koha kur u bë ajo nuk ishte normale, por ishte e jashtëzakonshme dhe si e tillë është e veçantë.

Pas një procesi gjyqësor që u zhvillua në gjykatën e Nishit, ku edhe dënohem me 17 muaj burg, më 10 gusht të vitit 2000 u lirova. Pas lirimit tim, në burgjet serbe ndodhi një rrebelim i të burgosurve serb të cilët nga shteti serb kërkonin amnestinë e tyre. Në këto rrethana nga të burgosurit serb dhezen edhe burgjet dhe shum shokë që ende mbaheshin në burgje u rrezikuan skajshmërisht.

Deri në këtë kohë, arritën të lirohen nga burgjet serbe një numër i konsiderueshëm të burgosurish, ndërsa nga treva e Hanit të Elezit, u liruan: Selim Loku, Shefket Beqa, Sabedin Hasallari, Qamil Abazi dhe unë, por në burg nga treva e Hanit të Elezit ende në vuajtje të dënimit mbetën Valon Berisha,

Sherif Berisha e Shefket Topojani dhe shokë të tjerë të anëve të ndryshme.

Ashtu siç shkruam edhe më lartë, disa segmente të objekteve të burgut u djegën nga të rrebeluarit serb e në këtë rast djegën edhe arkivën e burgut. Në këto rrethana bëhet edhe zbulimi i fotografisë sime nga shokët e Hanit të Elezit. Fotografia u gjet në stoqet e mbeturinave të djegura. Ndërkohë nga burgjet lirohen edhe shokët e burgosur nga Hani i Elezit dhe si një trofe të çmuar më sollën edhe fotografinë të cilën po e trajtojmë dhe e ruaj si një relik t lufte.

Refleks syri, H. Hyseni

Syri është një organ i vogël në trupin e njeriut, por që në vetëvehte përmban një univers. Ai jo vetëm që sheh, por është edhe pasqyra e shpirtit. Me anë

të syrit shfaqim dashuri e gëzim, urrejtje e revoltë, brenga e zymtësi. Syri nuk është thjeshtë një organ i shikimit, por ai është edhe dëshmitar i kohës, dëshmitar i ngjarjes e në këtë rast dëshmitar i luftës, i zjarrit, i flakës, i plumbit, i varrit dhe i shpresës. Syri i gjason një „kamere” pa shirit. Syri është edhe dritare lirie, ai kërkon edhe qiellin e humbur. Syri është edhe një personazh i cili ia kalon personazhit të rëndomtë, madje ia kalon edhe fjalës e cila nuk arrinë t’i shprehë të gjitha ato që i përjeton.

Syri është botë në vete.

Dhe me këta sy...

Sytë e personazhit të kësaj fotografie gjatë tërë kohës së burgut e të luftës, përjetuan skena më makabre që njeriu bën ndaj njeriut. Këta sy, ndër shumë skena të tjera, panë edhe masakrën serbe ndaj të burgosurve shqiptarë në burgun e Dubravës së Istogut nga 19 maji deri më 24 maj 1999. Me këta sy vërejta gjymtyrë të kuputura të trupit, vërejta tru të nxjerrur jashtë, vërejta gishta të këputur që lëviznin edhe në mungesë të dorës e krahut, vërejta oborrin e burgut mbushur kufoma shqiptarësh, vërejta pellgje gjaku. Vërejta njerzë me shpirtë bishe, totalishtë të dehumanizuar. Po me këta sy vërejta

edhe qëndresën shqiptare para krejt arsenalit shoven serb. Po me këta sy vërejtja edhe daljen e Ukshin Hotit nga dera e burgut të Dubravës dhe që fati i tij nuk u zbulua më kurrë...

Po këta sy panë e çka nuk panë, panë edhe Kosovën e shkrumbuar nga lufta...

Në anën tjetër, po këta sy, kishin edhe fat, madje fat të madhë, panë dhe shijuan edhe Lirinë e shumë pritur të Kosovës.

Eh, këta sy, panë e çka nuk panë!

Shaban Çupi, tetor 2025